

LES VISITES DE LLUÍS COMPANYS A SANT CUGAT DEL VALLÈS: DE LA UNIÓ DE RABASSAIRES A LA GUERRA CIVIL¹

JOSEP MARIA FIGUERES

Professor de la Universitat Autònoma de Barcelona

INTRODUCCIÓ

Agraïxo a l'Ajuntament de Sant Cugat i al seu Museu l'esforç que han fet, i fan, en contribuir a recuperar el que coneixem, i ja ens entenem, com a memòria històrica. Després dels anys de marginació i intoxicació, quan no de manipulació del franquisme i d'oblit de la primera etapa de la democràcia, ara convé de fer-ho. L'exposició «Aurora. Temps de República» amb el seu cicle de conferències que ens honora avui d'inaugurar, i més en data tan significativa com la de l'onze de setembre i en aquest marc, representa una culminació de la constant voluntat municipal de fer conèixer a la ciutadania el que foren els anys complexos, il·lusionats, crucials i importants, tanmateix, de la Segona República espanyola a St. Cugat.

Ens ocupem així de les sis visites que hem documentat de Lluís Companys a Sant Cugat al llarg dels anys 1919, 1922, 1923, 1931 i 1937. Potser, segurament, n'hi va haver més, a títol privat o àdhuc de públiques. Fixem la mirada en dos àmbits centrals: Companys al poble rabassaire i Companys amb la ciutat republicana i en guerra. Dos actes de cadascun d'aquests àmbits. Permetin-me, però, que manifesti la meva sorpresa davant la constant presència al mercat editorial d'obres dedicades a Companys que són només resums d'altres i no n'aporten dades noves. De la vintena de biografies que existeixen encara som deutors de les primeres. Tant de bo es treballin les fons i arxius de tants períodes desconeguts del Lluís Companys periodista, regidor, conspirador, ministre i president. No disposem d'una extensa, global i sòlida biografia de Companys i, així doncs, no podem disposar d'aquest coneixement precís. Les dades que aportem són, majoritàriament, una primícia. Comencem.

Sant Cugat forma part de la línia de ferrocarrils, dita aleshores «els catalans», de Barcelona a Sabadell

i el fet té enorme significació per a les visites de Companys a la nostra ciutat. Efectivament, Companys té una gran, una enorme implicació amb Sabadell, ciutat per la qual és diputat tres vegades, i abans de ser-ho havia col·laborat amb la revista *Sabadell Federal* o dirigit el setmanari de Francesc Layret *L'Avenir* fins a la seva desaparició arran de la dictadura de Primo de Rivera. El dictador militar suprimeix, a partir del setembre de 1923, totes les revistes polítiques catalanes, republicanes o obreristes combatives per les llibertats de Catalunya com *L'Estevet* de Manuel Carrasco i Formiguera o aquesta mateixa *L'Avenir* de Companys. *L'Avenir* tenia tots els números per ser silenciada, com així fou, el 1924. Layret, l'amic, el mestre, el mentor de Companys, en serà director només un mes, de l'octubre al novembre anterior al seu assassinat, i Companys ho serà d'aquella data del 1920 fins a la desaparició de la revista el 1924 esmentat. Durant aquests anys la revista ultrapassa el marc sabadellenc per ser la publicació que seguien les esquerres federals catalanes.

El Centre Federal Sabadellenc és una entitat molt important en el conjunt del republicanisme català i el seu àmbit d'incidència ultrapassava, amb escreix, el fet local. Companys té moltes relacions amb Sabadell –en serà diputat, com hem estudiat,² director de la revista *L'Avenir*– i també amb ciutats de l'entorn. Visitarà Cerdanyola, Rubí, Barberà, Palau-solità, etc., i per intervenir-hi políticament i per altres raons personals, a Castellar del Vallès. En una entrevista que li publica l'esmentada *L'Avenir* els redactors van a aquesta ciutat on Lluís Companys hi fa parada llarga. D'aquesta ciutat anirà a veure l'obra de teatre, combativa i testimonial, sobre els rabassaires, en la línia del teatre compromès de l'època, fos obrerista, anarquista o catalanista. Tanmateix, l'existència de la línia fèrria, com hem dit, acosta Barcelona i St. Cugat. Companys estarà al

Visita de Lluís Companys al campament d'instrucció de Pins del Vallès.

carrer de Sepúlveda –en el despatx i vivenda–, després a Rambla de Catalunya - Gran Via, o sigui, sempre prop de l'estació de plaça de Catalunya a Sant Cugat i a Sabadell i Castellar del Vallès. És molt segur, doncs, que vingués alguna vegada més a Sant Cugat a part de les del 1919, 1922 i 1923, durant l'etapa rabassaire, i del 1931 –desconeguda, com la del 1922-1923– i amb la coneguda del 1937 arran de la inauguració del Camp d'Instrucció Militar, amb la qual tancarem la relació de les visites de Lluís Companys a Sant Cugat.

LA PRIMERA VISITA EL 1919

A Sant Cugat hi ha en aquest moment una gran extensió de vinya i al seu redós apareix el moviment cooperativista del que serà epicentre l'esplèndid celler modernista projectat per l'arquitecte Cèsar Martinell, pagat pel poble treballador local i que esperem, per cert, poder veure conservat definitivament, sense afegitons cosmopolites, ben aviat. El món rabassaire serà important, Sant Cugat era fonamentalment una ciutat agrària, tot i tenir una notable presència industrial i d'oficis com construcció o fusteria en creixement. L'opció rabassaire, amb un profund rerefons de federalisme, serà bàsica per entendre la ciutat d'aleshores.

A Sant Cugat, on Bartralot i altres com el seu germà Bonaventura promouien una acció a favor del federalisme pimargallià, molt en la línia del Centre Federal de Sabadell, la revista *L'Avenir* de Sabadell dels anys vint és un bon aparador de la ciutat. En serà el director Ramon Mas i en un text on ens explicà la història de la revista que dirigí, *L'Avenir* de Sant Cugat dels anys trenta, ens assenyala la devoció que ell sentia també, igual que Companys, per Layret. Quan el Centre Republicà Federal creï una revista, el 1931, la titularà igualment *L'Avenir*. Els republicans federals estan molt vinculats, com les dues ciutats estan molt unides pel ferrocarril, i els federals tindran així lligams habituals. És normal que Companys, afí de Layret, s'impliqués amb Sant Cugat i hi anés de la mà del seu gran amic, mentor en diríem. Després de l'assassinat brutal de Layret, que anava amb crosses i per tant indefens, Companys escriu, parla, recorda, en l'aniversari luctuós, cada any, al mestre màrtir. No ho farà amb en Seguí, tot i que políticament l'interessava potser més, però a en Layret li tenia amistat pregon. Seran membres del Centre Republicà Federal els qui proclamaran la República a Sant Cugat. Serà fàcil, doncs, que Lluís Companys hi torni.

Les esquerres locals foren molt dinàmiques en aquests anys vint i trenta, com també els moviments

juvenils catòlics. No sorprèn l'èxit del Centre que les agrupa amb el vuitanta per cent dels vots en les eleccions del 1931 si veiem aquestes profundes divisions socials. N'hi ha prou de veure com al costat de la diguem-ne habitual divisió classista en l'oci, la Unió per a les esquerres i el Parque per a les dretes, hi ha una gran hostilitat entre, en llenguatge de l'època, cacics i jornalers. Les memòries de Ramon Mas en són prou eloqüents i no puc deixar de recordar-ho amb una frase del seu llibre³ *Camins pagesos de Catalunya. Testimoniatge d'un rabassaire*, on afirma:

«Val a dir que ja l'any 1918, als claustres del monestir de Sant Cugat del Vallès, en Joan Mas i Jané es va negar a signar uns contractes que li van presentar, com a tots els altres rabassaires de la mentada propietat (Can Fatjó dels Xiprers) on es pretenia transformar el contracte de rabassa morta en simple contracte d'aparceria. En cas de signar, el rabassaire perdia no solament la plantació de la vinya, sinó també la quantitat pagada de dret d'entrada.»

Aquest procés dels propietaris per a l'obtenció de signatures, amb l'auxili de la guàrdia civil –fins i tot els qui havien pagat la part al propietari s'acollien a la legislació– provocarà una dura reacció del món rabassaire. S'inseria en una dura campanya entre rabassaires i propietaris que es clourà amb la Llei de contractes de conreus, esca que encendrà el Sis d'octubre per la radicalitat de les posicions, a Catalunya, entre la Lliga i l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, d'una banda, i ERC i els rabassaires, de l'altra. A Madrid, entre el poder governamental dretà enfront de Catalunya amb la Generalitat, la Presidència de Companys i el Parlament d'esquerres, també en furiosa pugna social i política.

La primera de les visites va ser el 1919. En aquest any es funda a la nostra ciutat el Centre Federal Autonomista.⁴ Layret havia vingut amb anterioritat a la població que, segons Pau Vila, podia ser la capital del Vallès Occidental enlloc de les rivals Sabadell i Terrassa. Layret ve per defensar el pagès santcugatenc Joan Torné,⁵ rabassaire de la Torre Negra i en conflicte amb el propietari d'aquesta. Layret guanya el cas, però, abans, era l'abril del 1919, hi ha una reunió a la sala Tadeo. La major part dels pagesos de Sant Cugat hi assisteixen i també en Companys, segons José Fernando Mota, que no indica la font. Les paraules de Layret, l'«Associuevos» i «Aneu contra la injustícia», faran que Sant Cugat del Vallès sigui capdavantera en la creació de la Unió de Rabassaires segons Mas. Segurament en aquest míting neix la voluntat de crear la sindical camperola per fer front al poder dels propietaris de la terra. A la mateixa sala, l'octubre, hi haurà un segon míting i es tornen a trobar tots altre cop. No

dubtem que Companys acompanyés Layret, ho feia cada dia quan anaven al diari *La Lucha*, on Layret tenia un paper determinant, entraven junts i marxaven també plegats de la redacció, segons el record de Ramon Noguer i Comet, també periodista d'aquell diari.⁶

L'extraordinària importància d'aquesta primera visita, com a antecedent de les posteriors, és diversa.

Primer: és un acte de propaganda fonamental per fer conèixer Lluís Companys i donar-li una imatge pública de líder arreu de Catalunya. Hi jugarà un paper determinant la premsa: per al públic polític, *L'Avenir*; per al públic rabassaire, *La Terra*; per al públic general, *El Diluvio*. Encara avui, persones grans ens expliquen com els rabassaires s'hi sentiran sempre vinculats. Un advocat de Barcelona que es posa desinteressadament al seu servei jurídic, defensa política, tracte personal, amistat i caliu. Era com una adoració el que sentien per ell, que continuarà fins al desastre del 1939. Lluís Companys serà una figura coneguda arreu, passant de periodista compromès radical a líder polític eficaç en qui confiar.

Segon: el vot rabassaire el farà diputat, a la mort de Layret, en les renyides eleccions del 19 de setembre de 1920. Companys guanya, entre d'altres, a les ciutats de Sabadell i St. Cugat: «Precisament –escriu Jordi Pomés–, i no casualment, guanyà en les poblacions que tindran secció local de la Unió de Rabassaires als anys vint, i perdé en les que no en tindran».⁷

I tercer: gràcies a aquestes activitats la Unió de Rabassaires esdevindrà la representació dels treballadors del camp. Serà legalitzada i fins i tot s'entrevista, en un primer moment, amb el dictador Primo de Rivera. Companys serà, diguem-ne, un diputat agrarista que defensarà notablement els seus electors i s'oposarà a la guerra del Marroc.

No pogueren, en canvi, resituar el Partit Republicà Català, la instància política fonamental en el disseny de Layret, Marcel·lí Domingo, Gabriel Alomar, a una posició de predomini en el món de les esquerres urbanes, guanyades pel sindicalisme cenetista. No disposaven del diari *La Lucha*, desaparegut el 1919, ni tenien base organitzativa suficient.

Dels dos actes a la sala Tadeo –l'abril i l'octubre del 1919–, al primer, Companys potser no hi assistí. No en tenim dades documentals feaents i sí referències de la seva labor aquell abril. Els mesos de primavera foren molt agitats. Barcelona sense electricitat per la popular, important i gran vaga

dita de la Canadenca. El 16 de gener les garanties constitucionals suspeses per Romanones a la província de Barcelona. L'ambient enrarit per l'oposició a les demandes catalanistes. El 27 de febrer tanquen les Corts. La vaga de la Canadenca provocarà una vaga general del 24 de març al 10 d'abril; finalment, el locaut de la patronal del novembre-gener per desfer la CNT. La demanda social substituïa la demanda catalanista d'un frustrat Estatut, que llançarà Macià a la insurrecció armada, i la intransigència del poder sociopolític estimularà el pistolerisme. Arribarà una dictadura militar que no solucionarà aquests dos problemes com demostrarà l'esclat del 1931.

La llarga detenció de Companys durant abril segurament l'impossibilita d'anar-hi. Estigué detingut 24 dies al vaixell *Álvaro de Bazán*, després una setmana a la presó; en total 29 dies. Serà alliberat i el mateix dia de la llibertat es presenta a la sessió de l'Ajuntament on com a regidor reclama la llibertat dels presos polítics i socials i l'aixecament de l'estat d'excepció que patia Barcelona.⁸ S'ha parlat molt poc d'aquesta detenció, que surt citada com a notícia en portada de *La Lucha* el 17 de maig. Solé Sabaté afirma que estigué detingut tot el temps que durà la vaga general. És difícil, per tant, que pogués venir a Sant Cugat, però, en no conèixer la data exacta d'aquest acte a Sant Cugat, no existia cap publicació local en aquests moments que ens ho pogués indicar, i a les generals no se'n parla, resta el dubte.

Aquest 1919 Companys participa en el famós míting del 25 de maig al teatre Bosque a Barcelona en representació del Partit Republicà de Catalunya. *La Lucha* el qualifica d'«*ilustre companyero*» i és l'únic diari del moment, dels que hem vist, que en parla amb un cert detall. En efecte, el dia 26 de maig apareix la crònica de la presentació de la coalició de les esquerres. Companys, important, es qualifica a ell mateix de nacionalista, i així ho recull la crònica de *La Lucha*. Companys es considera nacionalista i ho manifesta pel que diu i pels fets i el periodista ho recull. Escriu tots els seus articles en català, només ho fa en castellà a *El Diluvio*, crea revistes en català i fa els mítings en català, dóna suport a l'Estatut Integral que fracassarà i quan la Lliga monopolitza el catalanisme i els ambients obreristes, per rebuig, s'aparten del catalanisme que va lligat a una opció dretana, Companys recull l'herència del *Poble Català*, en la línia que va d'Almirall a Alomar. Es critica l'episodi a l'Ajuntament de Barcelona entre Companys i el nacionalista Carrasco, però si Companys no té el seu sentit radical, no el podem qualificar simplement de catalanisme. És més, tot i no arribar a una línia tan límpida com la d'un Macià o d'un Carrasco.

Companys critica, en aquest míting del teatre Bosque, a Cambó per contraposar República a Catalunya en el seu famós eslògan que havia dit feia ben poc: «Monarquia? República? Catalunya!». Companys el critica. És el primer míting on Companys participa. Substitueix Gabriel Alomar, malalt. Companys afirma que cal el triomf de la República i sobre la terrible vaga que s'havia passat, una vaga que fins i tot parà la premsa –*El Diluvio*, per exemple, no surt del 25 de març fins al 15 d'abril: gairebé tres setmanes sense diaris–, diu que els obrers, a diferència del govern i la patronal, es van portar molt bé. En els dies següents farà un míting a l'Hospitalet de Llobregat.

SEGONA VISITA: 1922

La revista *La Terra*, portaveu de la Unió de Rabassaires i dirigida per Companys, deixa constància dels actes que al llarg d'octubre i desembre del 1922 i gener de 1923 es fan a la ciutat, amb Companys i altres líders de la sindical agrària com ara Amadeu Aragay. Aquests actes s'insereixen dins la dinàmica campanya de creació de la Unió de Rabassaires. El 1922 tenen lloc 46 actes; Companys participa en 40. El 1923 els actes són 61 i Companys en fa 24; el 1924 seran 27 dels quals és present en 19. Simultàniament defensa obrers i rabassaires, anuncia a la revista *La Terra* els seus serveis, però no se'n conserva cap expedient als arxius judicials on hem anat. Serà regidor per Barcelona del 1917 al 1920 en una etapa igualment verge per estudiar. La labor de Lluís Companys a la Unió de Rabassaires de Catalunya serà crucial en la formació del sindicat que inspira Layret.

A St. Cugat del Vallès participa en tres mítings, dos el 1922:⁹ el 2 juliol amb Ernest Ventós, Oliveres, Astre Janer, Viver, Jaume Ninet, Jaume Sellés, Feliu i Magí Bartralot; el 9 desembre amb A. Aragay i Jaume Font Marió. El tercer, el 1923, el 13 setembre, amb A. Aragay, E. Ventós, Astre Janer i Eduard Micó. Del primer, en tenim un testimoniatge, dels altres no hi ha rastre documental de les paraules que Lluís Companys va dir. Vegem-ne, doncs, només el primer. En el mateix dia, Companys participa en un míting a Rubí i tot seguit anirà a Sant Cugat. La crònica del setmanari *L'Avenir* referida a l'acte de Rubí i la del diari *El Diluvio* pel que fa a Sant Cugat seran molt eloqüents:

El setmanal sabadellenc *L'Avenir* que dirigeix Companys, com hem dit, és un autèntica agenda de la seva activitat que palesa la constància en la formació del que serà important sindicat camperol. El juny anuncien¹⁰ la trobada:

Mi revista, 13 (15-IV-37)

«La Joventut Republicana Federal ha organitzat dos grandiosos actes de propaganda pel diumenge, dia 2 de juliol. A les deu del matí Gran míting en el Centre Democràtic Republicà de Rubí. A la una del migdia, Banquet popular a Sant Cugat del Vallès, i a les cinc de la tarda, un altre grandios míting en el mateix poble. Queden invitats a aquests actes tots els nostres correligionaris del Districte. La sortida serà a les nou del matí, amb el tramvia elèctric. [...] En tots aquests actes hi prendran part varis oradors de Barcelona i de Sabadell i el nostre Diputat en Lluís Companys. Regna gran entusiasme entre la Joventut, lo que fa preveure que serà un èxit.»

Anem a Rubí. La crònica després d'aquesta notícia inicial diu:

«A l'aixecar-se nostre Diputat en Lluís Companys, és ovacionat. Diu que serà breu per tenir que celebrar un altre acte a Sant Cugat. Exposa que no es preocupa ja de partits ni de bandereries perquè desitjant acceptar una jefatura i una direcció ha examinat a tots els jefes i es sentia sens el fervor necessari i íntima confiança per fiar-se de cap.»

Ara el corresposnal reproduceix literalment uns mots de Companys:

«Assassinat el gran Layret no trobo a cap home a qui pugui seguir i donar-li la confiança com la donava i tenia amb ell. Han ocorregut fets molt dolorosos i es demostra que avui la multitud està acovardada i desmoralitzada. Avui és hora de què els homes que aspiren a salvar la nació i fer triomfar els ideals d'esquerra tenen el deure sagrat d'entregar-se sens descans a una campanya que creï un idealisme, que faci ressorgir el sentiment democràtic i que imposi com a norma de relació privada la paraula bondat i com a relació pública la de justícia.»

Torna i acaba el corresposnal resumint el míting:

«Passa a tractar del problema agrari. Analitza lo que són contractes de rabassa, emfiteusi i d'aparceria. Parla lleugerament del Marroc, fossar de la nostra joventut, sagnant taca del règim, centre d'immoralitats, incapacitats i errors. Hem portat al Marroc l'únic que l'Estat espanyol podia portar-hi: incapacitat i immoralitat. L'extraordinari, diu, és que el poble ho consent, estem rodejats d'un ambient hipòcrita i covard on els homes semblen insensibles a tot lo que no sigui el diner. Acabà dient que ell tenia la satisfacció d'anar complint amb són deure. Tots els oradors [Isidre Viver, Ernest Ventós...] foren molt aplaudits, especialment en Companys, que a l'acabar escoltà una formidable ovació.»¹¹

El míting a Sant Cugat del Vallès serà a la sala Tadeo, que abans de la inauguració de la Unió era l'únic espai assequible a les esquerres. Hi té lloc el míting de presentació del Centre Republicà Federal l'abril del 1930, amb en Magí Bartralot i en Ramon Mas, i molts altres actes com l'assemblea comarcal de tot el Vallès que fa la Unió de Rabassaires el 27 d'agost del 1931 i la primera de les reunions de tots els grups polítics a la ciutat revolucionària del 19 de juliol de 1936. La sala es llogava i no tenia definició social ni política. Després d'escoltar *La Marsellesa*, a la fonda Tadeo, hi participaren els mateixos oradors que al matí, i s'hi afegiren rabassaires com Gener de Sabadell i el dirigent Bartralot, a més de Sellés i Feliu, també de Sant Cugat. La crònica de l'anònim redactor del *Diluvio* és molt explícita. Dóna força dades ambientals que no ens resistim a reproduir:

«A la una y media los señores Companys y Ventós [Ernest], con varios amigos, llegaron a San Cugat donde les aguardaban representaciones de varios pueblos del distrito, grupos de jóvenes del partido

radical y del partido federal de Sabadell, con los estandartes de las juventudes, y gran número de correligionarios de San Cugat. Una banda de música tocó la Marsellesa y se vitoreó al joven diputado por Sabadell. Organizóse una manifestación que acompañó a los expedicionarios hasta el Centro. En la reputada fonda Tadeo se celebró un banquete popular con asistencia de gran número de correligionarios. Después del banquete brindaron los señores Martí Vilaró, Doménech, Sellés, Lladó, Boada y otros. Por la tarde a las cuatro y media, tuvo lugar el mitin, atestado el local, obstruida la puerta de entrada por el gentío, que pugnaba por entrar en el mismo.

El señor Companys resumió los discursos y expuso el plan de organización de las fuerzas agrarias de Cataluña. Dijo que no debía desperdiciarse el momento actual porque los jefes liberales, que van a ser Poder dentro de unos meses, han prometido en los mítines, en el Parlamento y en la Prensa una serie de reformas que limitarán el abusivo derecho de los propietarios. Pero si cuando llega este momento no estamos organizados y no nos agitamos, los políticos y diputados que representan los intereses de los propietarios dirán que no es necesario legislar para Cataluña; dirán que en Cataluña no existe problema agrario, que nadie protesta, que nadie se queja, y que el Gobierno, si quiere reformar la ley, no hará otra cosa que sembrar veneno donde no lo hay y perturbar la conciencia rural, que ahora está tranquila.

Por esto es necesario que nos organicemos y que luchemos. Tened presente, trabajadores de la tierra, que el fruto de vuestras reivindicaciones está maduro. No dejéis pasar esta oportunidad. Va a llegar el momento en que las circunstancias os ponen el triunfo en la mano por poco que vosotros os mováis, os agitéis y nos acompañéis en esta propaganda. Pero si este momento pasa, los Gobiernos legislarán sobre los foros y laudemios de Galicia, o sobre los latifundios de Andalucía, pero no será una ley general aplicable a Cataluña, ni dictarán ninguna disposición especial para Cataluña. Si este momento pasa, viviréis oprimidos algunos años más.

Acaba la cita de Companys i el corresponçal clou la crònica:

El mitin transcurrió entre ovaciones y aclamaciones. Al acabar se dejaron oír las notas emotivas emocionantes del himno republicano. [...] Después volvióse a organizar una manifestación que acompañó al señor Companys y demás correligionarios de otras poblaciones hasta la estación. En la hora del destino del despido se planearon nuevas campañas. Lo malo

Portada de la Vanguardia 23-III-1937.

es que Companys ha de acudir a muchos puntos y no es posible atender a todo. ¡Ah, si los demás señores que tienen acta hicieran lo mismo! Sin embargo, ya vendrán períodos electorales y no faltarán entonces ganas de moverse y mítines y reuniones. ¡Como siempre!»¹²

Els dos mítings són força representatius del pensament de Companys: contra la guerra, defensa dels drets agraris i crítica de la injustícia. Un estil net i vibrant, humanitat en l'expressió i senzillesa conceptual. Un propagandista consumat en lloc de l'intel·lectual dels matisos. Aquesta acció tingué forat. L'èxit de la UR espantà molt, escriu Albert Balcells, les organitzacions de propietaris. El president de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, Carles de Fortuny, escriu sobre «la defensa sagrada dels interessos que contribueixen a fer que la terra doni els seus fruits per a la prosperitat del país».¹³

1931: ARRAN DE LA PROCLAMACIÓ DE LA REPÚBLICA

Aquesta visita també és força desconeguda. Pràcticament és inèdita per l'absència del núm. 6 de la revista *Aurora* als arxius tot i que se'n coneixen força els primers, que fins i tot mostrem a l'exposició a la Casa Aymat.¹⁴ Hem vist només la primera pàgi-

na que apareix reproduïda, com a il·lustració,¹⁵ a la *Història de la premsa catalana* i així, ampliant, podem llegir, doncs, aquesta primera pàgina, més detallada que els diaris barcelonins, de notícia local telegràfica.

L'única informació de què disposem és sobre un context molt divers. Si els partits caciquistes ja havien desaparegut, restaven encara comportaments conservadors. Però, ara, Sant Cugat, amb uns cinc mil habitants, ha duplicat població i el ferrocarril l'apropa a Barcelona amb extraordinària facilitat. És una vila a la qual, si ahir era Layret que en tren o en tartana-taxi s'hi acostava, ara serà Companys qui s'hi arribi en automòbil, quan esclati el conflicte a la plaça de l'Ajuntament, el 1931.

Lluís Companys és governador civil de la província de Barcelona arran de la proclamació de la República. El periodista Francisco Madrid, vell company de *La Lucha*, l'acompanya a prendre possessió, i mai millor dit, perquè el Govern civil estava ocupat pels lerrouxistes. Macià i Maura s'havien posat d'acord telefònicament respecte que Companys seria el governador de Barcelona. Podrà ocupar el càrrec sense gaires conflictes, com narra el citat periodista Paco Madrid, que l'acompanya i en farà un llibre reportatge en la voga dels textos tan impactants del periodisme de Sentís, Pla, Lladó, Domènec de Bellmunt. Irene Polo, etc. L'acció de Companys serà enèrgica, eficaç. Aconseguí neutralitzar la vaga de la CNT per condicionar la tipologia de la República, i la Guàrdia Cívica que nacionalistes radicals activaven en desconfiança vers les forces de policia, exèrcit i guàrdia civil, evità la crema d'esglésies. Si el 15 d'abril Companys ocupa el càrrec de governador, ho serà poc temps. El 24 de maig guanya, per Sabadell, el càrrec de diputat per la Diputació provisional de la Generalitat de Catalunya i el 28 de juny el de diputat a les Corts Constituents per Barcelona, essent el cap de la minoria catalana a Madrid. Era el seu tercer mandat com a diputat per Sabadell. L'etapa de governador civil és poc coneguda. L'episodi que explicarem hi dóna més llum. Comencem per la crònica d'Aurora, que titula la notícia amb els titulars següents:

«El poble de Sant Cugat es rebel·la contra els cacics. Als crits de ¡lladres a Casa la Vila! Revolten tot el poble i no deixen obrir l'Ajuntament per a que prenguin possessió els regidors disfressats de republicans. Davant l'imponent actitud del poble un capità de mossos d'esquadra conferència amb el governador. L'arribada a Sant Cugat de Lluís Companys. L'entusiasme popular. "L'Ajuntament no es constituirà. Aquest poble ha estat oprimint pels cacics durant trenta anys i no puc

permetre que torni a estar-ho. Jo mateix, sense ajuda de secretaris, arreglaré aquesta qüestió!"

Paraules que el Governador Sr. Lluís Companys digué al poble a les onze de la nit del divendres a la Plaça Major.»

En la crònica apareixerà la rapidesa en l'acció de Companys, quan els mossos d'esquadra el van a buscar i el porten a St. Cugat a resoldre el conflicte. Diu:

«La tranquil·litat que es respirava a Sant Cugat des de la proclamació de la República sols era trencada per les maquinacions dels elements caciquils per a lograr apoderar-se de nou de la casa de la Vila. L'Ajuntament accidental que hi ha, republicà de cor, sortit del poble, és vist amb satisfacció per tothom, menys pels cacics que aprofitant-se de que en l'escrutini general se'ls entregaren les credencials de regidors als 7 electes per males arts el dia 12, remogueren cel i terra a fi de que l'autoritat governativa els donés possessió del càrrec. Apoiat per un tal Serrahima que males llengües asseguruen que deu al veïnat de Sant Cugat molts diners, lograren que el divendres 24 vingués un capità de mossos d'esquadra i el citat Serrahima cap allà a les vuit del vespre a comunicar al batlle accidental Roc Codó que a les deu es constituiria el nou Ajuntament.

El poble, l'honrat poble que durant tants anys ha sofert amb resignació que els cacics el trepitgessin, es llença al carrer. Dotzenes de ciutadans, uns amb una trompeta, altres als crits de lladres a casa la Vila! lograren que en poca estona la plaça Major estigués abarrotada de gent.

Cal allà a les deu del vespre aparegué a la plaça un auto de la Diputació de Barcelona portant el capità de mossos d'esquadra i quatre mossos. El reberen amb xiulets i sense saber qui va tirar-los, alguns cops de pedra rebotaren a la capota de l'auto. Els mossos feren ademan de repel·lir l'agressió i el poble esclatà amb crits de visques a la República, a n'en Macià i a Sant Cugat. El capità procurava obrir-se pas fins a la casa de la Vila que continuava tancada i el poble en pes li barrà el pas als crits d'abaix els cacics!, no volem lladres! Volem gent honrada!, etc. Veient l'actitud airada de la gent que omplena per complert l'espaiosa plaça, el capità digué al poble que es formés una comissió per anar amb ell a parlar amb el Governador ja que ell al venir no es creia que la situació de la vila estigués tan malament. Els crits i xiulets ressonaven fort, cada vegada que un cacic apareixia a la plaça i es refugiava a la fonda de can Garriga fugint de la multitud. La situació es presentava molt malament. El ciutadà Balló per dues vegades dirigí la paraula a l/»

I ací s'acaba la primera pàgina d'*Aurora*. Em sap molt de greu no poder seguir. No hem localitzat en cap biblioteca o arxiu públic aquest exemplar d'*Aurora* on podríem llegir que va dir Lluís Companys als santcugatencs.

La revista era el portaveu de la dita candidatura administrativa que s'oposava a la caciquil, darrera la qual hi havia el mateix col·laborador de la dictadura militar i conspicu anticatalanista terrassenc Alfons Sala. Era formada per independents, però el gruix eren membres del Centre Republicà Federal. El dia 14 es proclama la República a Barcelona i a Sabadell. St. Cugat és un cas diferent dins la comarca. Les eleccions les guanyen els monàrquics amb 7 regidors mentre que els «administratius» –o sigui, els republicans federals– en tenen 4. La tercera llista, d'Acció Catalana, no en treu cap. Macià determina que es constitueixi un Ajuntament de coalició entre el Centre Republicà Federal i Acció Catalana. Els guanyadors no es rendeixen i la Junta Municipal del Cens els proclama regidors. Els funcionaris censals desconeixen tot l'entrellat i els monàrquics es presentaven com a independents. Companys hi va personalment, una hora després d'esclatat el conflicte, i parla als santcugatencs. Anul·la l'acta de les eleccions i afirma que el temps dels cacics ha passat i deixa l'Ajuntament en la composició dictada per Macià. Hi haurà noves eleccions el dia 31, atesos els problemes de cens derivats de manipulacions caciquils en les del dia 13. Ara el Centre Republicà Federal guanya per golejada i s'emporten 9 dels 11 regidors.

1937: INAUGURACIÓ DEL CAMP D'INSTRUCCIÓ MILITAR

El 1937 hi ha la darrera visita. Serà arran de la inauguració del Camp d'Instrucció de Pins del Vallès. Companys diu frases com «*Posarem Catalunya en peu de guerra*» i «*Aquesta guerra representa la llibertat i la dignitat del nostre poble*».

A Sant Cugat del Vallès se celebra la Diada de la Joventut, el matí del diumenge dia 22 de març de 1937. Hom ho celebrarà amb la inauguració del primer camp d'instrucció de Catalunya. El mateix mes de març, que contempla la gran manifestació per l'Exèrcit Popular i l'enlairament de la política de la Generalitat de disposar de major poder, a les envistes de la rebregada que aquest poder rebrà el mes maig, amb l'arribada dels guàrdies d'assalt i la minva d'atribucions de la Generalitat que fa el Govern central. Crear una colònia per a nens orfes, o víctimes dels bombardeigs, o exiliats bascos o

malaguenys, com es farà en el decurs del conflicte, és una iniciativa de solidaritat, però crear un camp militar no només és un acte de solidaritat, sinó de poder polític. Tropes armades catalanes saluden el president Companys i ho fan en terra santcugatencs en situació de legalitat, no com Macià, en conjuntura de rebel·lió, arran de Prats de Molló, onze anys abans.

Feia pocs dies s'havien mobilitzat les quintes de 1932 a 1936. A Barcelona s'inaugura l'escultura del soldat del poble a la plaça de Catalunya. La ciutat comtal continua sent bombardejada, Companys es multiplica; per exemple, el dia 16 va en visita publicitada a Sabadell.

Aquest acte de Pins del Vallès s'enquadra en la voluntat de reforçar l'Exèrcit Regular. Hi ha una intensa campanya propagandística, amb cartells, articles de premsa, que culmina amb la manifestació del diumenge 27 de març, que serà immensa, potser la més multitudinària de Barcelona al llarg de tot el conflicte. És el mes també que hi ha el famós míting d'homenatge a la dona treballadora i al Madrid resistent a la plaça de bous la Monumental. A Guadalajara, Brihuega, etc., hi ha lluites de gran intensitat, però el bloqueig marítim funciona, s'enfonsa el vaixell rus *Komsomol* que generarà una campanya de solidaritat per donar a l'URSS un nou mercant i el moment és encara esperançat.

Anem a l'acte de Sant Cugat. Una intensa promoció del fet sensibilitza l'ambient i trens especials, els anomenats elèctrics en els cuplets de l'època, porten de Barcelona una molt nombrosa assistència. A les set del matí, diuen les cròniques, el camp presentava un aspecte magnífic. Els dos mil joves que s'instruïen eren al camp en formació marcial. La tribuna d'autoritats es formà davant la caseta de l'Administració del camp. Entre d'altres, hi assistiren Joan Comorera, el tinent coronel Pérez Farràs i els membres del Comitè Pro Exèrcit Popular Regular.

A mig matí hi arriba Companys i el seu seguici. Forces de l'Escola Popular de Guerra li reten els honor pertinents i les bandes militars executen l'*Himne de l'Exèrcit Popular Regular* i *Els segadors*. L'acompanyaven la seva segona esposa, Carme Ballester, el secretari Joan Piquet, el seu germà Manuel Companys, el secretari del Comitè pro Exèrcit Regular Eduard Ragassol, el cap del Gabinet de Premsa de la Generalitat Joaquim Vila, els diputats Galés i Aragay, el tinent coronel Gavari, cap dels mossos d'esquadra... L'alcalde de Sant Cugat fa costat a Companys en tot moment.

En lloc destacat, els membres del Comitè pro Exèrcit Regular, que encarnaven la voluntat –especialment del PSU– de disposar d'un comandament únic, davant la inestabilitat de les columnes de milicians.

Es contemplen les maniobres d'un nou exèrcit. Hi ha dos mil reclutes, dels quals uns grups s'exhibeixen. Les operacions consisteixen en atacs a una posició i la defensa d'aquesta. Es feren amb artilleria, fuselleria, metralladores, granades de mà... Bengales de colors anaven indicant l'estat de les maniobres. Els periodistes i el públic en queden molt satisfets.

Els discursos foren pronunciats per Matas i per Ascaso, del Comitè pro Exèrcit Popular. El parlament del batlle santcugatenc, Magí Bartralot, fou breu i en coneixem uns mots. Donà, amb emoció no continguda, la benvinguda a Companys, del qual afirmà que «tot Catalunya confia que serà el guia que ens ha de dur a la victòria» i va saludar la joventut present, «que està disposada amb admirable abnegació a lluitar per la llibertat». Després, Comorera manifestà la importància del comandament únic i la necessitat de l'Exèrcit Popular Regular.

Tancà l'acte el president Companys, del qual coneixem les paraules que pronuncià gràcies a les transcripcions dels diaris de Barcelona: *La Publicitat*, *La Vanguardia*, *la Humanitat*, *El Diluvio*, *Diari de Barcelona*, *Full Oficial del Dilluns...* Tota la premsa se'n fa ressò i en els grans diaris apareixen en portada.

El parlament de Companys,¹⁶ curt com tots els seus, abrandat i apassionat, intens i vibrant, fou el següent:

«Ciutadans:

És una doble satisfacció per a mi que aquest primer camp d'instrucció de l'Exèrcit Popular Regular s'inauguri a la població de Pins del Vallès, dins del districte de Sabadell, on com recordava dies passats, vaig iniciar, sota el guiatge de Francesc Layret, les meves agitades lluites polítiques.

Cada vegada que ens posem en comunicació amb les multituds catalanes que avui vénen ací a aquesta magnífica esplanada en una representació tan nombrosa hem de repetir, una a una, les mateixes paraules: disciplina a l'avantguarda, comandament únic, mètodes de guerra; disciplina i ordre a la rera guarda. Veiem amb goig com¹⁷ poc a poc aquest sentiment profunditza en l'opinió pública. Com cada dia les nostres formacions tenen més el sentit de la seva eficiència.

Però jo dic: tots hem de fer cada dia nous esforços perquè tenim al davant els nostres enemics, perquè estem en guerra, perquè la guerra que sostenim ha estat provocada pels nostres adversaris, i perquè aquesta guerra representa la llibertat i la dignitat del nostre poble i té una importància extremada en els alts interessos de la civilització universal.

S'han publicat els Decrets corresponents a les lleves dels anys 1932 al 1936 i tothom¹⁸ ha de respondre a l'imperatiu d'aquest patriotisme. El poble¹⁹ català ha de formar a més els rengles de l'Exèrcit Popular Regular i [per mitjà d'aquest Comitè que ha establert el Comitè Català pro Exèrcit Català]²⁰ aprendre la instrucció perquè aquests homes puguin ésser enquadrats al seu dia a les milícies regulars de Catalunya.

Posarem tot el poble en peu de guerra, perquè en aquesta lluita es decideixen els nostres destins. Necessitem per a aconseguir això l'ajut desinteressant, efusiu i calorós de totes les organitzacions sindicals i dels partits polítics. S'han d'acabar les velles pugnes i els recels, perquè hi ha interessos superiors a tot. En aquestes hores històriques i extraordinàries és un crim entretenir-se en petites coses quan estem forjant una pàtria nova!

Davant dels ideals que estan en lluita i en el moment decisiu de la batalla, que tots compreguin que els càrrecs i els homes no són altra cosa que instruments al servei de la tasca immensa que hem de realitzar. El nostre poble és extraordinari, i a ell haurem d'acudir cercant el reforç de la nostra direcció al servei dels nous ideals. Amb el suport de l'opinió pública i el concurs de les masses antifeixistes, sabrem preparar el camí d'una victòria propera.»

La crònica acaba dient que:

«La multitud ovacionà llargament les paraules del President i els visques a Lluís Companys i a l'Exèrcit Popular es repetiren constantment.»

Les bandes tornaren a interpretar *Els segadors*, *l'Himne de Riego* i *l'Himne de l'Exèrcit Popular Regular* i s'efectuà la desfilada. Se serví, a la premsa i les autoritats, un *lunch* en el desenvolupament del qual el comandant Capdevila explicà les maniobres militars que s'efectuaren i Ragassol acomiadà els assistents. El reportatge fotogràfic d'Agustí Centelles fou publicat en portada i pàgina sencera d'imatges a *La Vanguardia*, així com al *Diari de Barcelona-Estat Català*; els altres diaris amb text ens il·lustren sobre la inauguració.²¹ En acabar els parlaments, Companys visità les instal·lacions i després va recórrer la vila, on va dinar amb l'alcalde. El *Full Oficial del Dilluns* diu que tornà a mitja tarda cap a Barcelona atès que havia d'assistir, com féu, a l'Estadi de Montjuïc al festival esportiu militar.

CONCLUSIÓ

Les sis visites que hem vist s'insereixen en tres aspectes rellevants de la Catalunya contemporània:

- La formació d'entitats de defensa dels drets populars com és la Unió de Rabassaires, on, pacíficament, s'articulen mesures per a la conjecció dels drets de propietat i dels també legítims del treball.
- La voluntat de construir un règim polític modern i democràtic amb la proclamació i consolidació de la República.
- L'esforç per guanyar la guerra per la qual Sant Cugat oferí espai físic i la sang dels seus fills.

En les tres significacions Lluís Companys farà acte de presència i no serà la simple del passavolant que aspira a recollir vots i prou, s'implicarà estimant la ciutat, coneixent-la i posant-se a disposició de la seva població.

He dit. Moltes gràcies per la seva atenció.

NOTES

- 1 Text de la conferència «Les visites de Lluís Companys a Pins del Vallès», Museu de Sant Cugat del Vallès, Sant Cugat del Vallès, 11 de setembre de 2006.
- 2 Josep M. FIGUERES, *Lluís Companys, diputat per Sabadell. Periodisme, política i conflicte social (1920-1925)*. El Prat de Llobregat, Rúbrica, 2003. Conté una selecció de 32 textos de Companys. El treball original, inèdit, inclou els 132 articles i intervencions parlamentàries del mateix període. Dipositat a la Fundació Caixa Sabadell, on guanyà la beca de recerca històrica del 2000.
- 3 Barcelona, Nova Terra, 1972, pàg. 128.
- 4 J. F. МОТА, *La República, la guerra civil i el primer franquisme a Sant Cugat del Vallès (1931-1941)*. Barcelona - Sant Cugat del Vallès, Publicacions de l'Abadia de Montserrat - Ajuntament de Sant Cugat del Vallès, 2001, pàg. 96 i seg.
- 5 Explica el cas amb deteniment Mas, op. cit., pàg. 116-119.
- 6 Ramon NOGUER I COMET, *Al llarg de la meua vida*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, pàg. 191.
- 7 Jordi POMÉS, *La Unió de Rabassaires. Lluís Companys i el republicanisme, el cooperativisme i el sindicalisme pagès a la Catalunya dels anys vint*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, pàg. 242-243.
- 8 *La Lucha*, 17-V-1919.
- 9 Dades de *La Terra* i d'*El Diluvio* a l'exhaustiu recull de Jordi Pomés: *La Unió de Rabassaires*, pàg. 558 i seg.
- 10 *L'Avenir*, 90 (24-VI-1922), pàg. 3.
- 11 *L'Avenir*, 92 (8-VII-1922), pàg. 1-2.
- 12 *El Diluvio* de 4-VII-1922, pàg. 10.
- 13 Albert BALCELLS, *El problema agrari a Catalunya. La qüestió rabassaire (1890-1936)*. Barcelona, 1968. Ref. a la 2a ed.: Hogar del Libro, 1983, pàg. 106 i seg.
- 14 *Aurora. Temps de República (1931-1939)*. Sant Cugat del Vallès, Museu de Sant Cugat del Vallès: Casa Aymat, 21 de juny - 12 de novembre de 2006.
- 15 Joan TORRENT i Rafael TASIS, *Història de la premsa catalana*. Barcelona, Editorial Bruguera, 1966, vol. II, pàg. 120.
- 16 «Ahir, Diada de la Joventut, fou inaugurat amb gran solemnitat el primer camp d'instrucció militar a Catalunya. A l'acte assistí una gran multitud. Hi pronunciaren unes paraules Lluís Companys i el conseller Comorera», *Full Oficial del Dilluns* de 22-III-1937, pàg. 4; «La nostra joventut es prepara per a la guerra. A Pins del Vallès fou inaugurat el primer camp d'instrucció militar de Catalunya. "Posarem tot el poble en peu de guerra perquè en aquesta lluita es decideixen els nostres destins..." afirmà Lluís Companys», *La Humanitat* de 23-III-1937; «La solemne inauguració del Camp d'Instrucció pre-militar de Pins del Vallès. Discurs del President», *La Publicitat* de 21-III-1937; «Inauguración del primer Campo de preparación militar. "Pondremos a Cataluña en pie de guerra, porque en esta guerra se deciden nuestros destinos", dice el presidente Companys», *La Vanguardia* de 23-III-1937, pàg. 2, i «El Día de la Juventud. Una gran multitud presenciò los actos anunciados, simpatizando una vez más su adhesión a la campaña pro creación del Ejército Regular Popular. El presidente de Cataluña realizó con su presencia la magna concentración», *El Diluvio* de 23-III-1937, pàg. 4.
- 17 A *La Publicitat* hom inclou: «Veiem amb goig com a...».
- 18 Prioritzem el llenguatge oral damunt l'escrit. *La Publicitat* en lloc de «tothom» escriu «hom» i pensem, potser erròniament, que Companys digué «tothom» en lloc d'«hom».
- 19 A *El Diluvio*: «proletariat».
- 20 Fragment inclòs a *El Diluvio*, no figura a *La Humanitat*, *La Publicitat*, *La Vanguardia*...
- 22 Sobre el campament disposem d'un reportatge excel·lent a «Apuntes a pluma. Los que se batirán mañana. Una visita al campamento de Pins del Vallés», de L. Rubio Fernández, a *Mi revista*, núm. 13 (15-IV-1937).